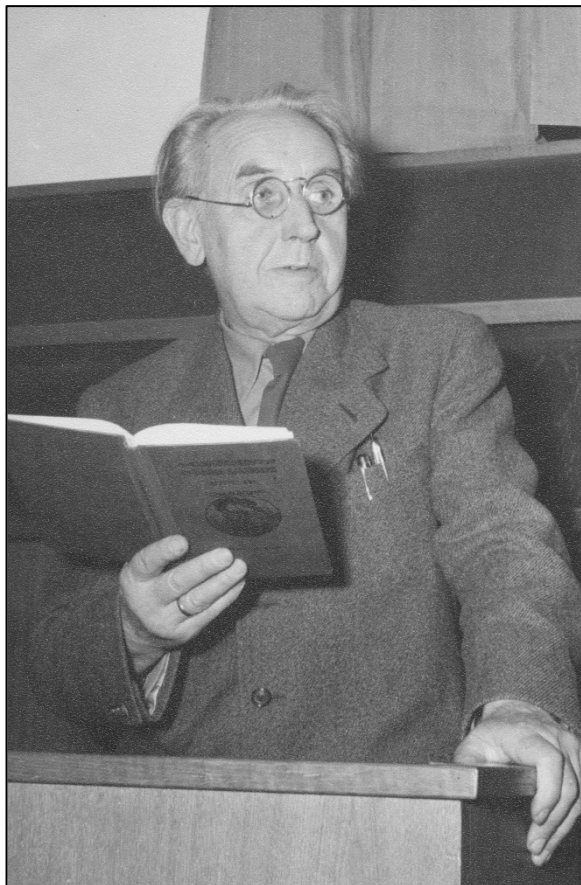

Laboratorie-dansk

Skrevet af Hans Povlsen (1886 – 1973), andenlærer på Støvring Skole fra 1915 til 1954. Det skrevne er talepapir til foredrag, Hans Povlsen holdt rundt om i landet om sin for den tid meget anderledes pædagogik. Hvornår Povlsen holdt disse foredrag ved vi ikke, men må gå ud fra, det har været i 1940'erne og 1950'erne.

Dette er afskrift foretaget af Niels Nørgaard Nielsen efter Hans Povlsens manuskript, der er maskinskrevet, dog med en del svært læselige tilføjelser i håndskrift.

Hans Povlsen læser op, foto omkring 1954

Grundlaget for al geografi er vinden. Vinden, som er alle tings skaber og opholder. I gamle dage afbildede man Vindenes Gud som en blæsende basunengel. Nu ved vi, at vinden ikke skubbes frem, men drages frem mod et tomrum, som vil fyldes. Den bar higer. Higen er altings natur. Også menneskets, også barnets. Den, som bygger sin skole på pligt i stedet for på higen, kan måske i bedste tilfælde frembringe nogle få pligtopfyldere og en mængde forsømmere – men ingen skabere. Den, som pånøder eleverne lærdom, er som den, der tror på den basunblæsende Gud for Vindene. Han har glemt at søge efter tomrummet forude, elevens behov. Og resultatet af hans nøden er et spild af kraft og en sliden på mekanismen.

Jeg kendte engang en doven dreng, som sad nederst i skolen og fik den ringeste præliminæreksamen på sit hold. En dag tørrede han en kartoffelblomst og skrev ”Solanum tuberosum” neden under. Det blev begyndelsen til et pænt herbarium og til studiet af latinske navne. Senere førte det til nogen beskæftigelse med moderne sprog og med dyb interesse for dansk og for digtning og for alt,

hvad sprog har at give mennesker – og nu står han her og skal gøre sig klog over for kolleger. Og han gør det kun, fordi han øjner et krævende behov forude.

Jeg kendte engang en doven dreng, som sad nederst i skolen og fik den ringeste præliminæreksamen på sit hold. En dag tørrede han en kartoffelblomst og skrev ”Solanum tuberosum” neden under. Det blev begyndelsen til et pænt herbarium og til studiet af latinske navne. Senere førte det til nogen beskæftigelse med moderne sprog og med dyb interesse for dansk og for digtning og for alt, hvad sprog har at give mennesker – og nu står han her og skal gøre sig klog over for kolleger. Og han gør det kun, fordi han øjner et krævende behov forude.

Hvad jeg kan, har jeg lært mig ved siden af det, man ville have mig til at tage imod. Og i mit indre sidder en bebrejdelse mod mine lærere, som ikke søgte og derfor heller ikke fandt det skrigende tomrum i min sjæl. Lærerne omkring mig troede jo knapt, t det fandtes. Det var uopdaget land, som dengang det indre Afrika. Og at det fandtes i klassens dovneste dreng, turde man roligt benægte.

*Fra frikvarter i skolegården, Støvring Skole.
Fra venstre Hans Povlsen, Villy Jessen,
Grethe Nielsen, Erna Krabsen og førstelæ-
rer Alfred Alstrup. Foto omkring 1940*

Mon ikke en eller anden lærer har oplevet chokket, når han tilfældigt på legepladsen, når klokken ringede, hørte en bemærkning som denne: ”Så, nu skal vi ind og ha’ det skidt dansk”. I over 20 år har jeg ikke hørt det, men jeg husker det, det sidder mig i ner-
verne. Jeg husker, jeg fandt det urimeligt. For jeg havde gjort alt for at variere faget, at gøre det underholdende. Men som De nok alle har erfaret: Der er ikke langt fra under-
holdning til livslede.

Det, som frelste mig dengang, var mine ek-
sperimenter med tegning – sidst i tyverne. De tyske forsøg havde jeg set (professor Pe-
tersen i Jena), og tegning lå i luften over

Europa: Fri tegning. Jeg lod børnene forsøge med et par stumper farvekridt. Den røde farve fængede som ild.

Børnene opkøbte, hvad byen havde, og købmændene vejrede forretning. Der opstod et sandt tegneraseri, varende i flere i år i og uden for skolen, senere aftagende, men endnu ikke væk. Jeg lærte da i disse år, at op mod 100 % af alle børn kan læse sig selv at tegne smukt. Hver et barn får før eller senere et kunstnerisk gennembrud, hvis man lader dem i fred. Jeg lod dem vælge materiale og emne selv – efter at have ledt dem ind på det dekorative felt. Siden var jeg tilskuere, opmuntrede ved at pege på et og andet arbejde og sige: ”Gå bare videre med det” – og ved at rive de bedste tegninger ud af deres bøger og gemme dem.

Enkelte pædagoger hørte om mine forsøg og så dem. En dag kom en af vore gode malere, Niels Holbak, som tillige er lærer på Esbjerg Latinskole. Han indbød mig til at udstille børnetegningerne på Verdensudstillingen i Wien (plus to andre skoler). Viste mig senere et brev fra udstillingens ledelse: ”Die Dorfschule – sehr interessant. Einige sogar ausgezeichnet. Endlich ein Mann, der kräftige Farben angewendet osv ...“ Man bad mig gå i gang med Kinderspielzeichnungen“. Man forvekslede Volkskunst-påvirkning fra læreren med den børnene iboende evne, frit udviklet. – Jeg svarede: ”Når tegningerne har kunnet vække opsigt på udstillingen, skyldtes det ikke lærerens påvirkning, men den omstændighed, at læreren har kunnet holde fingrene fra børnenes arbejde. Næste år udstillede vi i Paris. Senere også nogle gange i København.

Nu er det nærliggende at generalisere. Jeg overførte tanken til regning. I tolv år ingen tabel-
lektie. (Overlærer Wad: Pige med intelligenskvotient 55, forbavsende sikker i tabellen). Bag-
lænstabel og andre lege.

Og til dansk: Forbavsende held! Arbejdsglæde. Fra denne første tid stammer en stil, som jeg senere skal læse for Dem, helt original, et lunerigt causeri, som siden blev oversat og udsendt over Breslauer Rundfunk: ”Kathrine schribt aus Dänemark” – 70 kroner.

En genfortælling af en film har jeg også. Om den har jeg fortalt vidt og bredt i et andet fore-
drag: Tre søskende så en film i Aalborg, Grønlandsfilm, fortalte med stor begejstring derom, den ældste skrev stil derom, genfortalte filmen i løbet af et par måneder. Bad om at måtte skrive om. – Sommeren kom. Om efteråret mindedes hun sidste vinters arbejde: Skrive om, illustrere. Året efter, ude af skolen: Skrive om, tegne ny illustrationer. Eksempel på fordy-
belse.

Hans Povlsen med børns fri tegninger. Foto omkring 1950

Ved tegneforsøgene viste det sig, at børn ikke når længst ved at efterligne, og tillige, at børn, når de stilles frit, slet ikke ønsker at eftergøre, men at skabe. Jeg har samlet tusinde beviser derfor. Ligesom alle andre kunstnere lader de sig befrugte af det, som er, og skaber det, som ikke nogen sinde har været.

Det samme viste sig ved dansken – hvad jeg også havde ventet. Stor frugt med relativ originalitet ud over det almindelige. En særlig chance fik de svagtbegavede, de, man trods al god vilje ikke magter at skåne, men som altid skal føle sig ringe. Nu fik de fred til at udfolde sig uden at skulle sammenlignes med andre, hver gang se svarer. – Også det skal jeg illustrere for Dem. Et eksempel er Sigrids rejseskildring.

Og når jeg ser på børnenes arbejde, deres tegninger og stile, får jeg bekræftet, hvad jeg mente: Der gives ikke nogen regel, hvorefter man tegner noget godt eller skriver en god stil – så lidt som en god roman – men kun en dårlig, en kedelig!

Vi husker nok alle sammen stilene fra seminariet og realskolen, eventuelt gymnasiet: Kolde emner, som knapt interesserede læreren, slet ikke eleven. Stilen hænger over hovedet som en tyngde og trussel. Ingen glæder sig uden stilduksene, de få, der tør vente ros. Min stil til præliminæreksamen hed: ”En sammenligning mellem Norges og Danmarks naturforhold og en påvisning af, hvorledes disse betinger næringsvejenes forskellighed”. Hvor fejlagtigt at tro, at sådant fremmer individets vækst.

Nej, lad eleven selv finde sin vej frem. Og vær tålmodig, mens han arbejder og søger. Målet ligger ikke ved konfirmationsalderen. Det er ikke skolens opgave at bekræfte videnskabens postulat: At mennesket ikke udvikler sig efter 14 års alderen. Tvært imod: Vi skal vel lære at springe af i farten og løbe videre med inertien i sig.

Jeg kommer da til min fremgangsmåde:

Til og med 5. klasse arbejder vi efter kendte metoder, lærer nødtørftig grammatik og syntaks. Vi varierer arbejdet mest muligt, giver af og til frie stile, som eleverne læser op, mens vi andre søger hans fejl, de hørlige fejl, gentagelserne, ubehjælpomheden osv. Ingen rettelser skriftligt.

Laboratorie-dansk begynder i 6. klasse, en længe ventet dag i skoleårets anden måned – efter at børnene har spurgt efter dagen længe.

Den første time viser jeg klassens håndbøger frem: Gamle læsebøger, samlet i enkeltteksemplarer gennem årene, også ved indkøb, peger på enkelte artikler deri, som de kan læse og give, som de vil, og om de vil, læser måske noget af en: Columbus, trafik før og nu osv. –

med det resultat desværre, at de ikke vil arbejde med det, jeg sætter fingeren på – en sund og normal reaktion.

Elevbillede Støvring Skole 1928, 5. kl. Lærerne (fra venstre) Hans Povlsen, Alfred Alstrup og Petra Gjærn

Derefter kommer en halvfri opgave: Genfortælling af digt: Plejebarnet eller En bonde-søn, som hedte Hans, digte de tidligere har læst grundigt, delvist kunnet udenad. Dette arbejde kan naturligvis ikke udføres på samme tidsrum af alle børnene. De dygtigste og de dårligste er først færdige. Jeg bearbejder én til måske i ti minutter, måske i en time. Imens må de andre arbejde med deres. Det er forklaret dem, at vi to ved katederet ikke må forstyrres af for megen uro eller af flere ventende. Dog har enhver lov til at komme op og stille sig foran katederet. Det betyder, at han har et enkelt spørgsmål at stille. Det besvares, og vi to fortsætter.

Denne halvfri opgave slippes ikke, før alle har fået et nogenlunde godt resultat, mange ved omskrivninger, indtil de helt kan slippe poesiformerne og har klaret al tegnsætning ved kryds og bolle. Sjældent er nogen ked af at skrive om. De ber selv om det.

Og imens er de fleste af børnene kommet ud og svømme. Nu vågner behovet for læsning af artikler. De får lov at søge efter stof i uger, i måneder, ingen bebrejdelser for tidsspilde, ingen skarp kritik i det hele taget. Ofte vil to arbejde sammen, og da skal de have lov at snakke, men det forklares og fastholdes, at snakken ikke må stige til forstyrrelse, og uvedkommende sludder må ikke vare for længe. Men den regnes for hændelig, ikke forbryderisk, kun samfundsfjendtlig.

I arv fra tidligere 6. – 7. klasser har de fået de lystigste emner, som straks bliver aktuelle. Der er altid nogle stykker, som vil rejse til København eller fremmede lande. Jeg blander mig ikke deri, før de selv kommer for at få oplysninger eller hjælp.

Efter ønske gennemgår jeg noget af en kladde med en elev, nogle sider. Jeg påviser individuelle fejl, ikke rettelser af alle fejl, men individuelt: Tegnsætning, dobbeltkonsonant, æ – e, repetition af sætningsleddene, minimalt. Påvisning af kedelig monotoni: ”Da vi havde spist, gik vi derhen. Da vi kom derhen, så vi det. Da vi ...”. Monotonien skyldes overfladiskhed, mangel på anvendelse af fantasien. Gå dybere ind i stoffet, så kommer livet. Fantasien må ikke dovne, den skal fremtvinge enkelheder. Eksempler fra grammatikøvelser gennem hele skolen. Sig ikke: ”Da jeg kom, gik han”, men: ”Da jeg kom op til skolen, så jeg Karl stå uden for døren uden at turde gå ind”. Eller: Da den gamle kone nåede kirken, gik præsten netop på prædikestolen – eller ned ad prædikestolen”. Aldrig nøjes med rutine. Så glæder børnene sig over at give eksempler.

Et par er endelig klar til at rejse til København. Vejledning: Rejse, DFDF's kontor, kahytjomfruen, hotel i København, portieren, zoo (jf. lokal zoo), Rundetårn, Tivoli (Carstensen og Lymby), Thorvaldsens Museum (hvornår, bygget af hvem, Bindsbøl, frisen, quadrigaen af hvem, Bissen født?). Botanisk Have, Væksthuset, palmer, mimoser. Tæt ved Rosenborg, haven med alt, Rådhuset osv.

Nu begynder adgangen til biblioteket. Hvad jeg her har nævnt, finder de i Trap, vejviseren, kort over København, Holger Danske, Den vide Verden, Frem, Vor tids Leksikon, Salmonsens leksikon osv. Snart går ingen time, uden at disse bøger hentes ind og studeres. Også Brehm, gl. udgave, ny udgave, Lille Brehm, Danmarksbogen (illustreret), geografiske værker, Koppels Atlas ... Ego: Hvor findes hvad? Har man ikke alle disse, kan man nøjes med færre. Tit må jeg dog hente egne bøger til hjælp.

Der opstår hvert år nye emner, spontant – foruden de arvede. Det rygtes jo altid nedad, hvad de store laver, for tiden film, fugle, blomster, biler.

To drenge sejler i Indonesien, træffer vilde, hovedjægere, perlefiskere. Andre køber dyr i Afrika til zoo i København: Landskab, klima, plante- og dyreliv (skov, savanne osv.). Folkeslag. Rejsemuligheder udledes af kortet (Koppel), baner, flodskib (flod sejlbar eller ikke), havne ved kysten. Dyr indfanges, transporteres, udskibes, sælges, købes. – I et halvt eller helt år studeres disse forhold uden at trættes.

Spørgsmål opstår, som der ikke let findes svar på. Hvem ejer Antarktis, En kommer og spørger: ”Hvor lang er drægtighedstiden for en elefant”? En anden fortæller mig: ”Vi har fanget en sjakal – hvordan skal vi få den med os”? ”Ja, hvor har I den”? ”I en faldgrube”. Jeg fore-slår lasso eller en kasse med lokkemad og faldlem osv.

Hans Povlsen med nogle af skolens ældste elever, foto omkring 1950. Yderst til højre lærer Ann Palsgaard

I fjor arbejdede to piger på en biografi af mig. Pludselig, ved at læse noget i et blad om mig, opstår tanken: De undersøger alt offentligt tilgængeligt stof. De spørger mig, forlanger anmeldelser af mine bøger, interviews osv. Går over og taler med min kone, får alt om hendes virksomhed i kommunalt arbejde, om vore børn, om min far, som skrev nogle bøger (en familiebeskrivelse) osv. Arbejdet tager måneder. De føler sig som journalister, gør notater på skoleudflugten og hjemme.

Mange er der i øjeblikket, som klipper billeder ud, forskellige emner: Våben gennem tiderne for eksempel. Manglende billedstof

aftegnes af bøger gennem transparent papir. Jeg må skaffe madpapir. Mange tegner også frit. Må hæmmes. Jeg ved, det er et skråplan: Man glider let over i billeder uden tekst. Men jeg tør ikke standse det – minder kun vedkommende om, at teksten må med.

Det er vigtigt, at man får lov at løbe linen ud. Jeg erindrer mig da, hvordan et barn i en engelsk skole (fri) sad i 1½ år og spillede grammofon – og udvikledes derved. Eller dette: Jeg havde en elev, som i cirka tre år ikke tegnede andet end fly. Engang fik jeg ham til at prøve noget andet. Og det viste sig, at han havde opnået en sådan udvikling, at han kunne tegne hvad som helst.

Det gode er, at der læses så meget, også af billeddyrkerne. A pro pos om læsning: For nylig talte jeg med Th. O. L. om mit arbejde i skolen. Han sagde: ”Jeg har altid ment, at det med at lære danske, at skrive dansk, beror på, at man læser”. Hans erfaring er ikke ringest. Den er gjort uden hjælp af lærer eller andre.

Min erfaring er, at fremgangen i læsning er stor i 7. klasse, hvor vi på grund af skriftligt arbejde kun når meget få læsetimer. De mange læsetimer tager vi i 6. klasse, hvor lysten er stærk, og hvor frit skriftlig dansk ikke helt har taget magten.

Vi har noget, som hedder månedsprøve, en art opgørelse, en sikkerhed for, at alle kommer til at beskæftige sig med det fornødne i grammatik, ortografi, syntaks. Ofte når vi ikke at få månedsprøven med, fordi alt for mange protesterer: ”Nu er vi så godt i gang. Der er noget, vi skal have færdigt osv.”. Månedsprøven er en genfortælling. Enten en, vi har tumlet med så længe, at de fleste kan den udenad, hvorved sætningsformer og stil narres ind i barnet – idet jeg går ud fra, at rigsdansk er et fremmedsprog, som skal læres af landbybørn.

Selv en rigtig genfortælling, to gange læst, kaldet en prøve, gør vi til en spørgetime, hvor jeg besvarer alt muligt – og mest muligt. Selv om prøven således er lidt falsk, giver jeg dog karakter, så den, der har spurgt sig bedst frem til det bedste resultat, opnår mest.

Lærerne Alfred Alstrup, Hans Povlsen og Jessen får i et frikvarter en snak med Else Jessen, gift med Jessen, foto omkring 1945

Det er tidsspilde at sidde hjemme og rette, når man lige så godt kan være rådgiver og hjælper under arbejdet. Og dette er netop noget meget væsentligt: Lære børnene at spørge! – Hvad vi propper dem med, kan være ligegyldigt eller ligefrem forhadet. Men hvad de spørger om, ønsker de svar på. Og svaret huskes. Svaret er ikke en byrde, men en lettelse. Fremskridtet i individuelt arbejde betegnes også netop ved stigende spørgelyst og bedre spørgsmål. De dygtigste svarer mest.

Jeg vender tilbage til laboratoriet, det daglige arbejde. Der arbejdes, samtales, vandres til og fra biblioteket (dør om dør). Jeg blander mig ikke meget i sagerne. Grupper eller enkelte, der arbejder (læser og skriver) får lov at sidde i fred i måneder. Også de, der betænker sig, skal have ro. Ikke forstyrre. Ikke stampe i gulvet og sige: ”Det fører jo ingenting til”. Kun passe, at ren leg ikke sniger sig varigt ind. Der fjernes lempeligt. Skænd slukker ild. Bebrejdelser er den store dræber af initiativ. Desværre ved jeg det af erfaring.

Først når der ønskes hjælp, er jeg til nytte. Ofte har jeg mere at gøre, end jeg kan overkomme, som fx inspektøren på en restaurant. Jeg taler længe med en elev. Når hans svagheder er konstateret, så han indser dem, sendes han ned for at gennemgå hele sit arbejde ud af det, vi har talt om. Sker det flere gange, behøver jeg kun at finde et par fejl. Så siger han selv: ”A må hellere gå”.

Skulle almindelig træthed indtræde, eller lidt slaphed, da fremtages månedsprøven. Man skal ikke være stædig, men benytte lejligheden til et oplivende intermezzo: Grammatikøvelse, diktat osv. I fjor havde vi kun fem prøver, hvoraf kun de sidste var prøver, som eleverne selv bar ansvar for. Det sker, når eksamen ligger i horisonten. Det er slutspurten, som ikke må fremkaldes for tidligt for ikke at distrahere og forhindre så mange resultater af det frie arbejde som muligt. Det er med tydelig glæde, man vender tilbage til hver sit arbejde. Der bliver summende ro og gnidningsløs færdsel til biblioteket.

Nogle idéer, som er prøvet:

Hjemmereferat af en radioudsendelse.

Oversættelse efter grundig læsning af Selma Lagerlöffs Bryllupsmarchen. Skal være godt dansk.

Terje Vigen.

De [henvendt til publikum] spørger nu: Kan dette arbejde føre til resultater, man kan være bekendt? Jeg mener ja. Både for dygtige og ringe elever. Jeg fremlægger nogle klassers eksamensopgaver, kontrollerede af skolekommissionen. Ikke for at prale – De behøver ikkelæse dem. Det er noget ganske jævnt, men ikke ringere end de var, da jeg fremturedede dikttat og genfortælling og hele rækken af bindeordsbisætninger. Nu kender vi at-sætninger og henførende bisætninger. Skolekommissionen er tilfreds og interesseret.

Imidlertid vil jeg gerne pege på fabrikatets biprodukter, som forekommer mig de vigtigste:
1: Alle elever får et indgående kendskab til bibliotekets håndbogs- og oplysningsafdeling.
2: Alle elever får prøvet at fordybe sig i et eller flere emner i deres skoletid – virkelig con amore. Under fordybelsen sker væksten. Og den, der ikke i én eller flere perioder af sit liv fanatisk har fordybet sig i et eller andet, vil aldrig nå fuld udfoldelse af sine evner.

Jamen, vil nogen sige – klasseundervisning er dog en vældig besparelse af tid. Jeg svarer: Prøv at forklare klassen tre ords betydning. Næste dag ved kun tre-fire elever besked. Nej. Klasseundervisning giver et umådeligt svind. Og svind er ikke blot spild, men det er slid på friskheden med hensyn til at opfatte. Og bebrejdelsen, som uvægerligt følger efter, er skadelig og uberettiget. Vore forklaringer er tit uønskede. Derfor huskes de ikke.

I mange år har jeg arbejdet sådan – stadig mere absolut og udelukkende. Men som jeg advarer mig selv, vil jeg advare andre: Intet system, ingen arbejdsform i skolen kan vare – end ikke, om den var genial – uden ny impulser. Varigheden er knyttet til læreren. Hans ild er klassens ild. Når læreren har mistet sin glød og kun har tør tro i behold, da dør succesen hen. Læreren skal forny sig – skal! Det gælder hans liv.

Eksperimentet er gentaget af min kollega Jessen i teknisk skole. Han mener intet kan erstatte det dér.

Enhver der tror, har sine perioder af tvivl. Især op mod eksamen. I min klasse ville en uanmeldt inspektion finde en del at indvende. For ringe orden. For få opgaver ført igennem. Alt for mange tilløb. Skriftlig orden kan være bedre, hvor hvert skridt kontrolleres. Jeg har hørt i radioen, at 90 % af børnene var kede af skriveundervisning. Sammenlign forarbejderne i tegning – eller til en roman.

Hans Povlsens sidste dag på Støvring Skole foråret 1952, omgivet af elever

Advarsel: Sig ikke: Det kan De måske gøre, vi ikke – især i de små skoler. Netop der kan De. Jeg er ingen slider, har ikke disciplinære evner. Men børnene er under arbejdet med dette her blevet pacificerede, så jeg ikke i de øverste klasser mærker noget til problem-børn.

Og jeg vil slutte med at sige: Jeg kunne ikke tænke mig at blive den gamle lærer, hvis jeg ikke måtte eller kunne arbejde netop på denne måde.